

Али, насупрот немогућности званичне Србије и Црне Горе да отворено учествују у борби устаничке Грчке, било је обичних људи на Балканском полуострву који су похитали да са ентузијазмом помогну националноослободилачки покрет Грка; управо то и чини предмет последњег поглавља ове студије, које носи наслов „Балкански добровољци на страни грчких устаника“. Међу овим добровољцима било је много Срба и Црногораца организованих у групе и одреде. Посебно се издвајао одред који је окупио челник Атанасије Димитријевић са 105 српских патриота. Овај одред српских добровољаца пришао је грчким

устанцима од самог почетка њихове борбе. Због својих ратничких врлина, искуства и командних способности, многи српски и црногорски добровољци добили су висока војна одликовања грчке устаничке владе. Посебно су се истакли као ратници на страни грчких устаника – Васо Мавровуниотис (Црногорац), Константин Немања (Србин), Хадис Христос (Бугарин), Константин Марјановић и други. Тако је устанички програм Риге Велестинлиса одјекну међу свим балканским народима, придобио их је за своје ослободилачке планове од туркократије као и за српско-грчке везе у време Првог српског устанка (1804–1813).

*Миодраг Стојановић*

РИГА ВЕЛЕСТИНАЦ – Рига од Фере – 200 година,  
друго издање: Министарство за штампу и медије Републике Грчке,  
Биро за штампу Амбасаде Грчке у Београду, Београд 1998

Сви који се баве проучавањем Балкана могу се сложити у једном: да су књиге, у којима се обрађује Балкан у целисти, и више него ретке. Њих је тек неколико – но, то су праве синтезе свих друштвених, културних, политичких, историјских веза између самих балканских народа као и балканских народа (тј. Балкана шире посматрано) с Европом.

Када је реч о знаменитим Балканцима (а намерно кажемо о Балканцима, не о Румунима, Србима или Грцима) таквих књига је још и мање. Разлоге за ову појаву ваља тражити, пре свега, услед уске усредсређености сваког народа на своју нацију и судбину, при чему се занемарују други народи који живе у непосредном суседству. Често се дешава да поједине знамените личности неког народа представљају извор сметњи и сукоба између двају (или више) народа због различитог тумачења и сагледавања њихове активности. Али, постоје и случајеви када је нека личност општеприхваћена у више

националних средина - једна од таквих, изузетно ретких, јесте Рига од Фере коме је посвећена назначена књига.

Она представља својеврсну збирку пригодних текстова не само наших угледних књижевника и историчара, него и Грка, насталих у различито време. Књига садржи уводну реч г. Спиридона Хадзараса који објашњава циљ ове невелике књиге: „Биро за штампу Амбасаде Грчке је одлучио да поново објави нека стара, сада већ недоступна, српска издања, заједно са неким новим монографијама, да би млађи Срби боље упознали ко је био тај Рига којег поштују Србија и, нарочито, град Београд...“ Потом следи упоредни текст на немачком и српском извештаја о предаји Риге Велестинца и његових сабораца пуковника Шерца, да би се затим читаоцима обратио г. Антониос Кулас, приређивач ове публикације, који, између осталог, каже: „Циљ овог издања није да се већ постојећим дода још једно, јубиларно издање о Риги. Ово

издање ће олакшати српској читалачкој публици, нарочито омладини, да се упозна са Ригином мисли, која је донекле имала утицај на српску националну идеологију. Зато су изабрана углавном дела српских писаца, али употпуњена прилозима грчких аутора.<sup>46</sup>

Управо из овакве концепције је груписано десет прилога који се међусобно допуњују. Одмах на почетку су се нашла два превода – извода из Ригиног „Туриса“ (грчке „Марселезе“): први је савременији и носи наслов „Поклич“. Преводилац је наш угледни професор савремене грчке књижевности на Филолошком факултету, др Миодраг Мића Стојановић. Реч је о првих четрдесет стихова које је глумац Бранислав Лечић изрецитовао на свечаности поводом грчког државног празника, 25.03.1998, код Ригиног споменика.<sup>47</sup> Други превод је нешто старији, али је подједнако успешан, под насловом „Убојна песма“ преводиоца Војислава Рашића, истакнутог филхелена и одличног познаваоца грчке књижевности и културе, објављен 1891. у Београду, у збирци „Из грчке слободијаде“.

Затим следе два прилога који, сваки из свог угла, разматрају све догађаје везане за изручење Риге од Фере и његових сабораца турским властима 1798: први је есеј нашег нобеловца Иве Андрића, објављен 1948. у „Књижевним новинама“, под насловом „Предаја“ у коме аутор веома надахнуто, поетски описује последње тренутке размене ухапшеника на београдском пристаништу. Други је интегрални, прилог представља опсежну нашег угледног историчара, др Душана Павтелића, штампану 1931. у Београду, чији је наслов „Погибија Риге из Фере“. Насупрот Андрићеве уметничке визије догађаја и самог тока предаје, ово дело, које је настало на основу историјских докумената сачуваних у аустријским архивима и грађе до којих је аутор успео да дође, износи све релеван-

тне чињенице у вези са хапшењем, предајом и погубљењем Риге и његових другова. Како је то и сам приређивач истакао, ова студија представља окосницу књиге и она, на својеврсни начин, упућује на остале прилоге који је допуњују.

У састав ове књиге је ушло и јавно предавање Светомира Николајевића посвећено „Риги из Фере“, прво такве врсте код нас, одржано на Београдском универзитету (Великој школи) 1889. Аутор је у своме предавању пружио најважније податке и чињенице о животу и револуционарном делу Риге од Фере и имало је за задатак да подсети ондашње слушаоце на овог грчког родољуба и на значај који је имао за подизање организованог, усклађеног устанка свих балканских народа ради ослобођења од турске владавине. Нешто слично пише и др Ксенија Марицки-Гађански у прилогу „О Риги од Фере“. Поред извода из Ригиног „Поклича“ (ауторка, међутим, није дала свој превод наслова песме) преведених на српски, којим прилог започиње, као и навођењем мањевише познатих чињеница из Ригиног живота и делатности, ауторка нам, ипак, скреће пажњу на неколико карактеристичних момената у вези са приказивањем Ригине личности у домаћим и страним енциклопедијама. Два аутора, др Едуард Дајч и др Симон Драговић, дали су осврт на „Први научни рад о Риги од Фере у Срба“, посвећен предавању Светомира Николајевића, као и мању прилог о „Најзначајнијим тумачима Риге од Фере у Срба“ у коме се, како то и у поднаслову стоји, износи кратка историја ригологије и филхеленства у нас, рад истакнутих људи грчког порекла у Србији, као и односи у трговини и школству.

Уважени професор историје на Универзитету у Тракији (Комотинију),

<sup>46</sup>Интегрални текст превода песме објављен је у „Политици“, од суботе, 27. јуна 1998. године.

др Јоанис Пападријанос, представио се широкој читалачкој публици својим прилогом под насловом „Поборници Риге Велестинца у српском граду Земуну“. Реч је о краћем тексту, насталом након истраживања у земунском архиву, у коме нам аутор износи нова сазнања о четворици угледних Грка (Јоанису Турунијасу, учитељу, и Сими Милутиновићу Сарајлији; Георгиосу Атанасиосу, оснивачу грчке школе у Земуну; Георгиосу Афкседиодису, учитељу у грчкој школи; Николаосу Филиакосу, трговцу) излажући укратко њихов живот и рад у оквиру земунске грчке заједнице. Наш угледни историчар, академик Чедомир Попов, има свој прилог у књизи чији је наслов „Српска национална мисао у време појаве Риге од Фере“. То је својеврсна кратка и садржајна анализа националног сазревања код Срба на прелазу између два века (XVII–XIX), али и посебан пресек свих најважнијих историјских околности, у оквиру такозваног источног питања, које су условљавале то сазревање.

Књига је израђена у тврдом повезу, са златотиском; на корицама се налази Ригин потпис а, као мото, провлачи се његова мисао „Ко слободно мисли, добро просуђује“. У књизи је и шест црно-белих фотографија са свечаности поводом постављења спомен-плоче Риги на Небојшиној кули, 26.07.1998, затим две са прославе поводом дана проглашења грчког устанка (25.03.1998) као и три фотографије наших књижевника и историчара: Иве Андрића, Душана Пантелића и Светомира Николајевића. Ту су још и две гравире: једна на којој је приказан Рига Велестинац и друга Београда из 1736. године.

Уз неизмерну захвалност, пре свега, приређивачу, свим сарадницима и ауторима, грчком Министарству за штампу као и Прес-бироу Амбасаде Грчке у Београду, остаје нам искрена нада да ћемо се и убудуће сусретати са неком од сличних књига посвећених другим знаменитим Балканцима који су обележили својим радом и активностима прошујале векове и минуле године.

*Предраг Муџаџић*

## ДУХОВНЕ ВЕЗЕ ГРКА И ГРЧКЕ СА БАЛКАНСКИМ НАРОДИМА

Инститит за педагошка истраживања, Комотини 1999

У организацији Института за педагошка истраживања и Демокритовог универзитета Тракије из Комотинија одржан је први свебалкански научни скуп са темом *Духовне везе Грка и Грчке и балканских народа (XVIII–XIX век)*, од 30. X до 1. XI 1998. године. Позиву се одазвало 20 референата из Грчке, Бугарске, Румуније, Хрватске и Југославије док се пријављени учесници из Албаније, Турске и Македоније нису појавили.

Уводне реферате поднели су проф. др Марија Нистазопулу – Пелекиду (*Духовни уједињај хеленизма на балканске*

*народе за време њурокраије – оишии њрељед*) и проф. др Кирил Топалов (*Везе бугарске књижевности XIX и XX века са античком грчком традицијом*).

У наставку рада скупа, према програму, прочитана су следећа саопштења: *Грци и Грчка у Српском књижевном гласнику (1901–1914)* (Јованка Ђорђевић Јовановић), *Грчки језик и грчки уџбеници у српским школама у XIX веку* (Мирољуб Манојловић), *Духовне везе Грка и Срба: заједничко љавославно наслеђе* (Атанасиос Ангелопулос), *Два источномакедонска љросвеишијеља у Бугарској на крају XIX века: Јанис Симеонидис из*